

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

ШЕВЧЕНКО ОРЕСТА ВІКТОРІВНА

УДК 929 : 2 Войнаровський (477) “19”

**ЦЕРКОВНА І ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ТИТА ВОЙНАРОВСЬКОГО**

Спеціальність 07.00.01 – історія України

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат історичних наук, доцент
Качмар Володимир Михайлович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, доцент кафедри
новітньої історії України імені Михайла Грушевського

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Зуляк Іван Степанович,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри стародавньої
та середньовічної історії

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Орлевич Ірина Василівна,
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
завідувач відділу нової історії України

Захист відбудеться «23» травня 2017 р. о 15⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.35.051.12 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська 1, ауд. 337.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова 5.

Автореферат розісланий «22» квітня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
професор

Шуст Р. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. греко-католицьке духовенство, окрім священничих обов'язків часто виконувало культурно-просвітницьку працю, брало участь у політичній боротьбі за право на територіальну автономію, поширення рідної мови в школах; представники духовенства створювали господарські, у тому числі кооперативні товариства та організації, й самі працювали в них з метою покращення матеріального становища народу. Одним із найактивніших і найавторитетніших в очах української громадськості священників, які працювали у згаданих напрямках, був Тит Войнаровський. Висвітлення його громадсько-політичної та церковної діяльності є актуальним у науковому та суспільно-політичному контексті. Праця священника була різноплановою та здійснювалася у багатьох напрямках – від виконання безпосередніх обов'язків духівника, роботи в господарських та просвітницьких організаціях до активної участі у політичному житті.

Особливе місце займає робота о. Т. Войнаровського у господарсько-кооперативному русі Галичини наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ ст. Акцент на його участі в роботі кооперативних та фінансових спілок важливий для розуміння ваги об'єднання й координації зусиль окремих осіб задля суспільного блага. Таке усвідомлення необхідне також для ефективної реалізації місцевого самоврядування в Україні. Сьогоднішнє покоління українців також може перейняти певний досвід співпраці о. Т. Войнаровського з просвітницькими організаціями, які займалися вихованням молоді в дусі патріотизму. Досвід роботи о. Т. Войнаровського у Державній Раді Австро-Угорщини, а також участь у переговорах між керівництвом Речі Посполитої та урядом ЗУНР в екзилі може знадобитися сучасним парламентарям та дипломатам.

Дисертаційне дослідження висвітлює передусім історію греко-католицької церкви кінця ХІХ – початку ХХ ст. Важливим для вивчення церковної історії є з'ясування поглядів о. Т. Войнаровського на питання об'єднання церков, при непохитних намірах за будь-яких обставин зберегти зв'язок з Папою Римським й залишитися частиною католицької церкви.

Утім, церковна та громадсько-політична діяльність о. Т. Войнаровського не отримала належної обґрунтованої оцінки й не була об'єктом комплексного дослідження, що й зумовлює актуальність теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане в рамках наукової програми кафедри новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка “Громадсько-політична та професійна діяльність української інтелігенції у ХІХ–ХХ ст.”. Номер державної реєстрації 0112U004043.

Мета дисертаційного дослідження полягає у комплексному науковому аналізі та з'ясуванні змісту й напрямів церковної та громадсько-політичної діяльності о. Т. Войнаровського. Для реалізації поставленої мети передбачено дослідити:

- історіографію проблеми, її джерельну базу та методологічно-теоретичні засади;
- умови формування і розвитку світогляду о. Т. Войнаровського;
- душпастирську працю священика;
- його діяльність на посаді генерального адміністратора маєтностей митрополії;
- роль о. Т. Войнаровського в парцеляції великої земельної власності;
- його працю в господарських, кооперативних та фінансових установах;
- політичну діяльність о. Т. Войнаровського, зокрема, як посла Державної ради Австро-Угорщини та члена Української національно-демократичної партії;
- характер його роботи в українських культурно-освітніх товариствах.

Об'єктом дослідження є церковна та громадсько-політична діяльність о. Т. Войнаровського в контексті суспільно-політичних та національно-культурних процесів у Галичині кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.

Предмет дослідження – праця о. Т. Войнаровського як духівника, громадського діяча, політика, мецената, господарника.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. і визначені часом життя о. Т. Войнаровського (1856–1938).

Територіальні межі дослідження означені місцем проживання та діяльності о. Т. Войнаровського. Головним чином – це Львів, інші міста Галичини, а також Відень, Варшава та ін.

Методи дослідження. Наукова робота написана з урахуванням принципів об'єктивності, історизму, комплексності джерел, а також соціального підходу до оцінок історичного минулого.

Під час написання дисертаційного дослідження були використані як загальнонаукові методи (історичний та логічний, метод діалектичного вивчення історичного процесу, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, абстрагування та узагальнення, системно-структурний метод), так і спеціально-наукові (історико-генетичний, типологічний, а також метод порівняння).

Наукова новизна. Це перше в українській історіографії дисертаційне дослідження, в якому зроблено спробу ґрунтовно проаналізувати церковну і громадсько-політичну діяльність о. Т. Войнаровського у контексті суспільно-політичних та національно-культурних процесів у Галичині кінця XIX – першої половини XX ст.

У ході дослідження уперше:

- представлено комплексне вивчення церковної і громадсько-політичної діяльності о. Т. Войнаровського;

- з'ясовано погляди священника на питання об'єднання церков: доведено, що він гостро критикував ідеї деяких москвофілів щодо ліквідації Берестейської унії, тобто розриву греко-католицької церкви з католицькою та її злиття з православною;

- висвітлено зміст діяльності о. Т. Войнаровського в церковних організаціях: у Надзірній раді товариства “Достава”, “Українському Католицькому Союзі”; в окремих економічно-господарських структурах;

- досліджено його роль у спробі заснування Українського парцеляційного банку;

- встановлено участь о. Т. Войнаровського у русі на захист української мови, зокрема, боротьбу за право викладання нею в школах.

Уточнено:

- місце народження о. Т. Войнаровського;

- деталі його священничої діяльності.

Отримало подальший розвиток:

- висвітлення особливостей праці о. Т. Войнаровського на посаді генерального адміністратора маєтностей митрополії;

- з'ясування участі священника у діяльності Українського національно-демократичного об'єднання;

- вивчення участі о. Т. Войнаровського у розвитку культурного життя у селах, де він працював священником.

Практичне значення одержаних результатів. Головні положення та висновки дисертації можна використати:

– в узагальнюючих наукових працях з новітньої історії України, історії розвитку української політичної думки, історії Галичини, греко-католицької церкви, кооперативних господарських товариств, культурно-освітніх організацій, історичного краєзнавства, а також для написання історій окремих міст і сіл.

Робота може бути корисна дослідникам під час подальшого наукового вивчення діяльності о. Т. Войнарівського;

– при підготовці спецкурсів на історичних факультетах університетів;

– для написання енциклопедичних статей;

– у процесі релігійного та національно-патріотичного виховання молодого покоління, зокрема, майбутніх священиків.

Особистий внесок здобувача: викладені у роботі положення та висновки, а також опубліковані праці за темою дослідження належать дисертантці особисто.

Наукова апробація результатів роботи здійснювалась у формі публікацій і доповідей на наукових конференціях, зокрема на V Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю “Етнонаціональна політика в теорії та практиці українського націоналізму: історія і сьогодення” (Івано-Франківськ, 2013); XX міжнародній науковій конференції “Історія релігій в Україні” (Львів, 2010); IX Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції “Простір і час сучасної науки” (Київ, 2013).

Структура роботи. Дисертаційне дослідження відповідно до поставленої мети побудоване за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів (десяти підрозділів), висновків, списку використаних джерел і літератури (454 позиції), списку умовних скорочень та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 225 сторінок, з них 171 сторінка – основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, з’ясовано об’єкт і предмет дослідження, визначено хронологічні межі та методологічні принципи роботи, сформульовано мету й завдання, розкрито наукову новизну і практичне значення дисертації.

Перший розділ роботи “**Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічні засади дослідження**” присвячений характеристиці використаної літератури, оглядові джерельної бази, на основі якої здійснено дослідження, та аналізу методології роботи.

У підрозділі 1.1 “*Стан наукової розробки проблеми*” проаналізовано праці дослідників, які висвітлювали питання, дотичні до теми дисертації. Наукову літературу умовно поділено на чотири групи за тематичним принципом.

Першу малочисельну групу становлять публікації, присвячені саме роботі о. Т. Войнаровського. Невелику кількість таких праць пояснюємо тим, що в радянській історіографії діяльність священика не вивчали з ідейно-політичних причин. До цієї групи належить публікація дослідника з діаспори І.-С. Коропецького, присвячена економічним поглядам о. Т. Войнаровського, та статті С. Злупка.

До другої групи належить широкий пласт наукової літератури, присвячений греко-католицькій церкві та громадсько-політичним рухам у Галичині. Як приклад, варто згадати праці М. Грушевського, І. Крип’якевича, В. Липинського, К. Панаса, І. Сохоцького, О. Субтельного, І. -П. Химки І. Хоми та ін.

У третю групу зібрано дослідження кооперативного руху в Галичині першої половини ХХ ст. Цим займалися І. Витанович, О. Вербова, Ф. Коваль, Б. Савчук, Л. Рева-Радіонова, В. Швець.

До четвертої групи належить література, присвячена національно-політичним рухам та суспільному життю в Галичині. Ці питання вивчали М. Кугутяк, О. Сухий, Л. Зашкільняк, М. Швагуляк, Г. Білавич, Р. Риф’як, Г. Шевчук, В. Качмар.

Огляд історичної наукової літератури засвідчив, що й досі не існує жодної праці, у якій комплексно досліджено церковну та громадсько-політичну діяльність о. Т. Войнаровського.

Підрозділ 1.2 “*Джерельна база дисертації*” присвячений аналізу архівних та опублікованих матеріалів, на основі яких виконано дослідження. Їх можна поділити на декілька груп.

Неопубліковані архівні матеріали. Архівну джерельну базу дослідження склали документи Центрального державного історичного архіву м. Львова (далі – ЦДІАУЛ), а також матеріали Національного музею ім. Андрея Шептицького у Львові та Львівської національної наукової бібліотеки України ім. Василя Стефаника.

Першочерговий інтерес для вивчення теми становлять фонди ЦДІАУЛ. Основу джерельної бази становить фонд 682 (Войнаровський Тит (1856–1938) мітрат, адміністратор маєтків греко-католицької митрополії, церковний і громадський діяч). У ньому, зокрема, містяться: особисті документи (метрики, свідоцтва, посвідчення і т. ін.); матеріали, що висвітлюють його політичну, громадську, службову діяльність (листи

до священника від дирекції Земельного гіпотечного банку, Дисконтного банку, Центрального кооперативного банку “Краєвий союз кредитовий” та ін.); листи, написані самим священником, а також адресовані йому.

У фонді 302 (Крайове господарське товариство “Сільський господар”, м. Львів. 1848–1944 рр.) зберігається інформація про діяльність організації у той період, коли о. Т. Войнаровський був її головою. Наприклад, у справі 401 опису 1 є лист-відповідь окружної управи товариства Земельному урядові в Перемишлі з обґрунтуванням мотивів бойкоту окружної і повітової земельних комісій. Важливу інформацію для вивчення церковної та політичної діяльності священника містить фонд 358 (Шептицький Андрей (Роман-Марія-Александр, 1865–1944), граф, митрополит Галицької греко-католицької Церкви). Доволі вагоме значення має справа 231, у якій зібрано листи о. Т. Войнаровського до владики Андрея.

Науковий інтерес у контексті дослідження діяльності о. Т. Войнаровського як генерального адміністратора має фонд 409 (Центральна адміністрація столових маєтків греко-католицької митрополії, м. Львів). У справі 87 є кореспонденція з управлінням виміру податків. В одному з листів о. Т. Войнаровський описує стан фільварків митрополії до того часу, як священник *de facto* почав ними керувати. У справі 775 міститься інформація про призначення крилошанина Тита Войнаровського членом Краєвої господарської ради.

Окрема група матеріалів – фонди відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. Василя Стефаника. Зокрема, у справі 4106 фонду 9 (Колекція окремих надходжень) є фотопортрети українських послів до австрійського парламенту із зазначенням партійної приналежності. У справі 566 фонду 167 (Біографічний словник Левицького І.) містяться вирізки статей про о. Т. Войнаровського.

Використані в дослідженні також *опубліковані документи і матеріали*. Варто, передусім, назвати “Звіт з діяльності ради товариства “Захист ім. митроп. Андрея гр. Шептицького для сиріт” у Львові”. У ньому детально розповідається про роботу товариства. Значну увагу в книзі приділено участі в діяльності організації о. Т. Войнаровського. Використані також “Пастирські послання” митрополита, зокрема, “Наша віра”, “Правди віри” та “Правдива віра”.

Ще один блок використаних джерел становлять *мемуари й спогади сучасників*. Цінною для дослідження є праця “Низка споминів з мого

життя”, автором якої був сам священник. У даній книзі о. Т. Войнаровський подав інформацію про всі сфери своєї діяльності.

Відокремлену групу джерел становлять *періодичні видання першої половини ХХ ст.* суспільно-політичного (“Галичанин”, “Громадський голос”, “Економіст”, “Життя і знання”, “Діло”, “Нове слово”, “Słowo Polskie”) та церковного (“Мета”, “Нива”) напрямів. У них містяться статті, які написав о. Т. Войнаровський, а також публікації, в яких йдеться про його діяльність.

Використані у науковому дослідженні першоджерела характеризуються видовою різноманітністю. Загалом джерельна база є достатньою для розкриття завдань дисертації.

Підрозділ 1.3 *“Теоретико-методологічні засади дослідження”* містить інформацію про методи та принципи, застосовані під час написання дисертації.

Автор у роботі дотримувалася принципів об’єктивності та достовірності. Наукові методи поділяються на світоглядні або філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові. Перша група визначає загальний підхід до природи і суспільства. До неї, зокрема, належить метод діалектичного вивчення історичного процесу. Завдяки його використанню обґрунтовано зміну поглядів о. Т. Войнаровського на ефективність результатів діяльності Державної Ради.

До загальнонаукової групи належать методи: аналізу, синтезу, індукції, дедукції, а також історичний і логічний. Метод аналізу застосований під час характеристики парцеляції поміщицьких маєтків, яку здійснив о. Т. Войнаровський. Метод індукції, тобто формулювання логічних умовиводів від окремих фактів до загальних висновків, використаний під час характеристики суджень окремих сучасників про о. Т. Войнаровського.

У дисертаційному дослідженні логічний метод використано під час аналізу різноманітних напрямів діяльності священника. За допомогою історичного методу показано динаміку роботи та досягнення о. Т. Войнаровського в тому чи іншому спрямуванні (душпастирська, культурно-освітня, харитативна, економічна праця і т. д.).

За допомогою перелічених вище методів автору вдалося досягти мети дослідження та вирішити поставлені завдання.

У другому розділі **“Церковна діяльність Тита Войнаровського”** проаналізовано умови формування його світогляду, душпастирську діяльність та працю на посаді генерального адміністратора митрополичих дібр.

Підрозділ 2.1 “*Освіта та формування світогляду*” присвячений вивченню обставин, за яких проходили дитинство та юність священика. Розглянуто також оцінки його характеру та діяльності, зроблені сучасниками. Великий вплив на формування світогляду о. Т. Войнарівського мало виховання у священичій родині, яке ґрунтувалося на українських релігійних і національних традиціях. Замість навчання в початковій школі він здобував знання приватно вдома у батьків упродовж 1863–1865 рр., а в 1866 р. здав німецькою мовою вступний іспит до гімназії у Станіславові, яку закінчив в 1874 р. В таблиці майбутнього священика написано, що він відзначався відмінною поведінкою. Теологію о. Т. Войнарівський вивчав на богословському факультеті Львівського університету. Закінчив вищий навчальний заклад з відзнакою у 1878 р.

У характеристиках о. Т. Войнарівського даних його сучасниками передусім звертає на себе увагу висока оцінка результатів праці священика, спрямованої на покращення матеріального становища галицьких українців. Останні називали його батьком української економіки і практичної господарської діяльності. І. Сохоцький у книзі “Що дали греко-католицька Церква і духовенство українському народові” назвав о. Т. Войнарівського одним з найвизначніших галицьких економістів того часу. Безумовний доказ шанобливого ставлення до священика української інтелігенції – присвоєння йому титулу почесного доктора (*honoris causa*) економічних наук Української господарської академії в Подєбрадах (1931). Імпонувало знайомим священика також його намагання підняти рівень культури й освіти українців. Наприклад, у листі до о. Т. Войнарівського від працівників Українського наукового інституту в Берліні йдеться про прихильне ставлення священика до всіх справ української культури та його об’єктивність в оцінці роботи наукових установ.

М. Каплистий, автор книги “Провідники крайового господарського товариства “Сільський господар” у Львові” писав, що “сліди благородної та жертвовної праці” о. Т. Войнарівського залишились у тих селах, де він перебував хоч короткий час, а результат його всесторонньої діяльності в с. Балинці проявився згодом, коли ідейні учні душпастиря продовжували виконувати розпочату ним працю, і село стало зразком не лише для Коломийщини, а й для всієї Галицької волості. Така думка співпала з точкою зору вихідця із с. Балинці І. Микитюка, який стверджував, що високий рівень національної свідомості та культурний поступ мешканців цього села та навколишніх громад – це заслуга двох “невтомних робітників на народній ниві”: пароха о. Т. Войнарівського та управителя

школи В. Барнича. Єпископ Юліан Пелеш відзначив “ревну і совісну діяльність” священика в душпастирській праці та інших дорученнях.

Підрозділ 2.2 *“Душпастирська праця о. Т. Войнаровського”* присвячений його священичій діяльності. У 1881 р. він був висвячений на священика митрополитом Йосифом Сембратовичем у соборі св. Юра у Львові; в 1882 р. став помічником пароха на Коломийщині; в 1884 р. митрополит Сильвестр Сембратович призначив о. Т. Войнаровського сотрудником при архикафедральному храмі св. Юрія у Львові. Ставши у 1885 р. виконувачем обов’язків пароха в с. Кулачківці у Коломийському деканаті, священик подав ініціативу побудови в селі нової дерев’яної церкви, яку успішно спорудили в 1886 р. У 1887 р. став парохом с. П’ядики. У 1892 р. єпископ Юліан Куіловський призначив о. Т. Войнаровського парохом с. Топорівці Городенського деканату.

З 1888 р. о. Т. Войнаровський став віцедеканом Коломийського деканату, а згодом єпископ іменував його ординаріаторським комісаром у справах народних шкіл деканату поза м. Коломия. У 1914 р. владики Андрей Шептицький уповноважив о. Т. Войнаровського та адвоката Є. Гвоздецького представляти його і митрополію у всіх справах, що стосуються конкуренції церков і костелів, зокрема, у вирішенні шкільних проблем. Йшлося про проведення катехизації дітей священиками тієї чи іншої конфесії.

У 1894 р. о. Т. Войнаровський став парохом с. Балинці, яке виділялося на фоні інших тим, що ставлення мешканців села до духовенства було вкрай ворожим унаслідок конфліктів з попереднім священиком. Власне тому о. Т. Войнаровський вирішив прийняти посаду пароха Балинців: ця робота давала йому можливість актуалізувати свою енергію. Перші два роки перебування у селі душпастир працював так старанно, що навіть жодного разу не виїжджав ні до міста, ні в гості до інших священиків. На свято Іллі парох розпочав у Балинцях місії. Для цього він запросив багато проповідників. Прибуло стільки мешканців навколишніх сіл, що о. Т. Войнаровський сам запричащав біля 5 600 осіб. У 1907 р. священик виїхав з Балинців у зв’язку з його обранням послом до Державної Ради.

У 1910 р. о. Т. Войнаровський призначений на посаду адміністратора собору святого Юра у Львові. Цього ж року його іменували каноніком греко-католицької митрополічної капітули. У 1914 р. митрополит уповноважив о. Т. Войнаровського та адвоката Є. Гвоздецького представляти його і митрополію у всіх справах, що стосуються конкуренції церков і костелів, зокрема, у вирішенні шкільних проблем. У 1925 р. душпастир очолив одну з груп паломників до Рима.

Підрозділ 2.3 *“Участь священника в господарській і харитативній діяльності церкви”* містить аналіз роботи о. Т. Войнаровського як генерального адміністратора церковних маєтків.

Здавна греко-католицька церква мала в Галичині свою нерухомість. Управляла фільварками Центральна адміністрація столових дібр у Львові, яку очолював генеральний адміністратор. У 1913 р. владика Андрей Шептицький призначив на цю посаду о. Т. Войнаровського.

Найбільшим і найбагатшим володінням греко-католицької церкви був маєток Перегінсько-Лолін. Ще в 1905 р. митрополит запросив о. Т. Войнаровського провести інспекцію фільварку. Священик ознайомився зі станом справ і вніс пропозицію провести в цих лісах вузькоколіїну залізницю, з допомогою якої можна було б розширити експлуатацію гірських масивів маєтку. Була споруджена залізнична колія, довжина якої в 1913 р. становила 72 км. Ще одним великим маєтком, яким володіла митрополія, був Унів–Якторів. Священик також особисто приїжджав туди, щоб оглянути стан посівів та знарядь праці. Належав митрополії також маєток Крилос–Галич, де зрубували на продаж ліс.

У 1913 р. о. Т. Войнаровський переконав митрополита купити фільварок у с. Зарваниця. Як відомо, це село має для греко-католиків особливе значення, адже, за легендою, – це місце об’явлення Матері Божої. Генеральний адміністратор особисто приїжджав у Зарваницю, де займався ремонтними та будівельними роботами.

Станом на 1 січня 1930 р. під опікою греко-католицької церкви в Галичині існувало 15 сирітських захистів. Ними піклувалися жіночі монаші чини. Здебільшого черниці збирали для дітей пожертви, а митрополит у разі необхідності надавав сирітським захистам одноразову допомогу. Координував таку добродійну діяльність генеральний адміністратор, про що свідчать адресовані йому листи сестер.

У розділі 3 **“Господарсько-економічна діяльність”** розглянуто парцеляційну роботу о. Т. Войнаровського, а також його працю у фінансових та господарських організаціях.

Підрозділ 3.1 *“Участь у парцеляції великої земельної власності”* присвячений купівлі священником великих фільварків та поділу землі на дрібні ділянки для подальшого продажу їх селянам.

На початку ХХ ст. економічне становище галицьких селян було здебільшого дуже складним. Існували села, у яких люди лише на свята, двічі-тричі на рік, їли м’ясо, і цілі родини, які роками не купували молока. Майже шість мільйонів землеробів, не враховуючи дітей, працювали з ранку до вечора, харчуючись часто лише самим хлібом.

Основною причиною такої ситуації було малоземелля або безземелля. У селянському стані Т. Войнаровський бачив майбутнє української нації. На основі власних спостережень він зауважив, що власник земельної ділянки, площа якої дає змогу забезпечити родину від недоїдання, стає працьовитим, ощадливим, непитущим, культурним, а також релігійним. Цю останню ознаку священник вважав найважливішою.

Керуючись переліченими причинами, о. Т. Войнаровський вирішив сам безкоштовно зайнятися парцеляцією. Він уклав угоду з заступником директора Краєвого банку у Львові, згідно з якою кожен селянин мав змогу отримати чотиривідсотковий кредит на придбання ділянки землі такого самого розміру, як та, якою він володів у день отримання позики. При цьому було не обов'язково сплачувати перший внесок. Термін погашення позики становив 18 років. Т. Войнаровський розпарцелював маєтки Побережжя і Баранівка, Миловане, Скнилів, Топорівці, Волчківці, П'ядики, Кам'янки Малі, Добровідка, землі поблизу сіл Сопів, Вербіж, Ключів і Мишин.

У 1907 р., за ініціативою о. Т. Войнаровського, професора Р. Залозецького і доктора А. Говиковича у Львові заснували парцеляційне товариство "Земля". Його завдання полягало в наданні порад щодо того, який фільварок найвигідніше придбати, як оформити кредит. За потреби охочі купити землю могли скористатися послугами юристів та землемірів, які працювали в товаристві.

Підрозділ 3.2 *"Праця в українських господарських організаціях"* присвячений діяльності о. Т. Войнаровського в товариствах "Сільський господар", "Краєвий союз для збуту худоби", "Краєвий союз кредитовий", "Карпатія", "Земельний банк гіпотечний" та ін.

Т. Войнаровський висунув ідею, за якою духовний і політичний розвиток народу неможливий без забезпечення йому господарських основ. Ще будучи сільським священником, він засновував у провінції християнські крамниці. Одним із засобів підвищення доходу селянських господарств о. Т. Войнаровський вважав залучення землеробів до кооперації. Він був або засновником, або членом управи майже всіх центральних українських господарських установ. У 1917 р. керівництво гміни м. Львова повідомило о. Т. Войнаровського про номінацію його як заступника голови "Сільського господаря" членом повітової комісії обороту худоби для округу м. Львова. У 1918 р. о. Т. Войнаровського обрали головою товариства.

Ініціатива о. Т. Войнаровського щодо організації, яка б займалася гуртовим продажем домашніх тварин, також була втілена в життя: в

1911 р. під протекторатом “Сільського господаря” створений “Краєвий союз для збуту худоби”.

Господарська еліта краю усвідомлювала, що мережа кредитних установ, яка існувала в західноукраїнських містах і селах, не спромоглася цілковито задовільнити потреби населення у кредитах: це було під силу лише банку, який би володів значними акційними фондами. Тому був створений комітет засновників Земельного гіпотечного банку, до складу якого входив о. Т. Войнаровський. 2 січня 1910 р. затвердили склад дирекції Земельного гіпотечного банку: О. Кульчицького, Л. Рожанського та о. Т. Войнаровського. Упродовж 19 років священник працював на цій посаді безкоштовно.

У розділі 4. **“Політична та культурно-освітня діяльність”** розглянуто участь священника в політичному житті краю, його працю в українських культурно-освітніх організаціях та меценатство.

Підрозділ 4.1 *“Політична діяльність”* присвячений аналізу участі о. Т. Войнаровського у політичному житті Східної Галичини та Австро-Угорщини.

Як писав тогочасний польський дослідник Л. Василевський, східногалицькі українці мали високорозвинену національну свідомість, сильну організацію і довголітній досвід боротьби за свої права. У цьому була значна заслуга духовенства. Ще в часі праці о. Т. Войнаровського на Коломийщині місцеві селяни обрали його членом Коломийської повітової ради та віце-маршалком повіту. Священник також був активним членом Української національно-демократичної партії. У 1901 р. його обрали до Ширшого комітету (керівний орган партії). У 1907 р. він став послом до Державної Ради від цієї політсили.

Перша світова війна застала Т. Войнаровського в Німеччині. Там він, як представник Народного комітету УНДП, став членом Загальної української ради.

Після закінчення польсько-української війни 1918–1919 рр. о. Т. Войнаровський, не розраховуючи особливо на те, що Рада Амбасадорів надасть Східній Галичині незалежність, намагався заохотити українську політичну еліту проводити з поляками переговори щодо умов входження краю до складу Речі Посполитої. У серпні 1921 р. він зустрівся у Варшаві з міністром закордонних справ К. Скірмунтом, щоб обговорити запропонований поляками план, згідно з яким уряд пропонував українцям широку автономію. Проте Є. Петрушевич все ще сподіваючись, що доля краю буде вирішена на користь українців, зажадав визнання Польщею державної незалежності Східної Галичини. Таким чином, посередницька місія священника була невдалою.

Т. Войнаровський був також членом Українського національно-демократичного об'єднання, програма якого базувалась на ідеології соборності, державності й антикомунізму. У липні 1926 р. священника обрано членом комісії-матки УНДО.

Підрозділ 4.2. *“Меценатство та культурно-освітня робота”* присвячений участі священника в культурно-освітньому житті краю та добродійній діяльності. Ще будучи сільським парохом, о. Т. Войнаровський дбав про підвищення освітнього та культурного рівня своєї пастви. Усі села, у яких він душпастирював, відрізнялися найкращими читальнями та іншими національними установами.

Під час перебування в Балинцях о. Т. Войнаровський організував у Коломиї бурсу й утримував її своїм коштом упродовж дванадцяти років. Там безкоштовно, або за мінімальну оплату, вчилися хлопці з його парохії. Проживаючи у Львові, він надавав притулок у своєму помешканні кільком студентам. Також Т. Войнаровський дораджував митрополитові, кому саме краще надати стипендію, або хоча б матеріальну допомогу. У 1917 р. створили товариство *“Захист імені митрополита Андрея графа Шептицького для сиріт у Львові”*, одним із членів-засновників якого був о. Т. Войнаровський. Ця організація придбала маєток Посіч-Майдан. Рада товариства доручила управління фільварком о. Т. Войнаровському. У 1925 р. священник був обраний заступником голови товариства на сім років. У 1932 р. він знову був переобраний на цю посаду.

У 1911 р. священника обрали головою Руського товариства педагогічного. У часі головування о. Т. Войнаровського (1912 р.) у товаристві проведено реформи. Зокрема, організацію було перейменовано на Українське педагогічне товариство. Дбаючи про освіту і виховання молоді, священник розумів, що дуже важливим є також здоров'я дітей. Він брав участь у роботі Товариства вакаційних осель, яке опікувалося дітьми бідних українських робітників, що жили в містах. Щоб дати їм можливість проводити літні канікули в селі, члени товариства зорганізували табір, який називали оселею. Т. Войнаровський подарував товариству 500 корон. Щоб надати галичанам змогу читати україномовну пресу, він за свій кошт видавав газету *“Нове слово”*.

ВИСНОВКИ

1. Виховання в священничій родині, яка за легендою походила від племінника гетьмана Івана Мазепи, Андрія Войнаровського, а також навчання на богословському факультеті Львівського університету

справили значний вплив на формування особистості о. Т. Войнаровського. Релігійне виховання в душі християнської любові до ближнього посіяло у священникові бажання покращити життя злиденного люду, який часто не мав коштів навіть на повноцінне харчування. Сучасники відгукувалися про нього як про ідеаліста-патріота, що відзначався добротою та здатністю співпереживати; зауважували вони також спроможність о. Т. Войнаровського раціонально мислити та швидко орієнтуватися в нових ситуаціях. Він належав до числа найавторитетніших людей серед галицьких українців.

2. Як священник о. Т. Войнаровський намагався виховати у своїх парохіян християнські чесноти та викоринити негативні риси характеру. Він публічно протестував проти намірів священників-москвофілів злитися з російською православною церквою. Причиною конфлікту товариства “Народний дім” із сестрами василіянками о. Т. Войнаровський назвав виховання монахинями молоді в католицькому дусі. На його думку, саме це призвело до незадоволення москвофілів, які на початку ХХ ст. домінували в “Народному домі”.

3. Т. Войнаровський був талановитим фінансистом, а його характерними рисами були далекоглядність і здатність прогнозувати ситуацію. Масштабність мислення о. Т. Войнаровського виявилася в успішному втіленні в життя його ідеї побудови залізниці в лісах митрополії для транспортування деревини. Ретельний контроль священника за ходом господарських робіт, намагання знати їх деталі сприяли збільшенню доходів греко-католицької церкви. Це дозволяє стверджувати, що однією з причин успіху генерального адміністратора митрополчих маєтків була прискіплива увага до подробиць. Таке талановите управління давало змогу церкві заробляти значні кошти. Завдяки отриманим прибуткам митрополит Андрей Шептицький мав можливість здійснювати харитативну діяльність.

4. Т. Войнаровський, маючи непересічні здібності та особливий талант до підприємницької діяльності, не працював для власного збагачення, а керуєчись альтруїстично-патріотичними мотивами, проводив парцеляцію поміщицьких маєтків, не маючи з того ніякої власної матеріальної вигоди. Щоб допомогти селянам отримати кредити, о. Т. Войнаровський став співзасновником парцеляційного товариства “Земля” та Земельного гіпотечного банку; завдяки його праці сотні сімей змогли придбати нові земельні ділянки, необхідні для виживання поширених у той час багатодітних родин.

5. Основною передумовою здобуття політичної незалежності нації о. Т. Войнаровський вважав її матеріальне забезпечення. Тому він брав

участь у діяльності господарських кооперативів. Т. Войнаровський був головою товариства “Сільський господар”, співзасновником “Краєвого союзу для збуту худоби”. Як голову “Сільського господаря” його запросили до участі в роботі Львівської хліборобської палати. Широке коло обов’язків, безсумнівно, вимагало затрат часу та енергії, що є беззаперечним доказом його посвяти для рідного народу.

6. Короткотермінове головування в УНТП (1923), а також членство в роботі Загальної української ради та комісії-матки в УНДО свідчать про його приналежність до української політичної еліти. Позиція о. Т. Войнаровського підчас переговорів між представниками польської влади та Є. Петрушевичем вказує на його далекоглядність та вміння правильно оцінювати політичні перспективи.

7. Священик також працював заради підняття культурно-освітнього рівня українського народу. Ще будучи парохом на Станіславівщині, він заснував і утримував власним коштом бурсу, де навчалися здібні місцеві хлопці. Як активного учасника в роботі товариства “Рідна школа” священика обрали його головою. Співпраця з “Товариством вакаційних осель” свідчить про турботу о. Т. Войнаровського не лише про освіту, але й здоров’я молоді.

Щоб надати галичанам змогу читати україномовну пресу, священик за свій кошт видавав газету “Нове слово”, яка виходила до початку Першої світової війни. Часопис подавав відомості про події, що відбувалися в Австро-Угорщині та за кордоном. Матеріал був доступний навіть для малоосвічених робітників та селян. Редакція газети намагалася виховувати в читачів патріотичні почуття та боролася з польською й москвофільською антиукраїнською пропагандою. Т. Войнаровський не ставив собі за мету передусім отримати матеріальні прибутки від продажу часопису, тому його ціна була невеликою та відповідала купівельним спроможностям навіть некваліфікованих людей фізичної праці. Священик був також обраний членом кураторії Національного музею та приділяв велику увагу поповненню колекцій закладу. Це свідчить про те, що, незважаючи на прагматизм, притаманний особам, які займаються підприємницькою діяльністю, він усвідомлював важливість знання історії для забезпечення майбутнього розвитку нації.

Стверджуємо, що о. Т. Войнаровський, відзначався непересічною працездатністю та працьовитістю. Ці риси й були основною підставою його досягнень. Священик також був людиною широкого світогляду, яка не зосереджувалася на праці в якомусь певному напрямі, а дбала про забезпечення широкого спектру духовних, матеріальних та культурних потреб українського народу.

НАУКОВІ ПРАЦІ, У ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНО ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Шевченко О. Громадська діяльність Тита Войнаровського / О. Шевченко // Український історичний журнал. – 2008. – № 2. – С. 86–91.
2. Шевченко О. Участь Тита Войнаровського в парцеляції земель Східної Галичини / О. Шевченко // Український історичний збірник. – Київ, 2008. – Вип. 11. – С. 152–158.
3. Шевченко О. Листування о. Климентія Шептицького та о. Тита Войнаровського (жовтень 1914 – липень 1916 рр.) / О. Шевченко // Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: наук. зб.; за ред. О. П. Реєнта, О. О. Крижановської. – Київ. – 2009. – С. 430–439.
4. Шевченко О. Тит Войнаровський: церковна діяльність / О. Шевченко // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. – Львів, 2011. – Вип. 12. – С. 154–161.
5. Шевченко О. Політична діяльність Тита Войнаровського / О. Шевченко // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету. – Львів, 2012–2013. – Вип. 13–14. – С. 481–492.
6. Шевченко О. Тит Войнаровський очима сучасників / О. Шевченко // Історія релігій в Україні. – Львів, 2010. – Кн. II. – С. 217–226.
7. Шевченко О. Діяльність депутата австрійського парламенту, о. Т. Войнаровського, у контексті українсько-польського протистояння / О. Шевченко // Етнонаціональна політика в теорії і практиці українського націоналізму: історія і сьогодення. – Івано-Франківськ, 2013. – С. 473–480.
8. Шевченко О. Праця о. Тита Войнаровського на освітній ниві / О. Шевченко // Простір і час сучасної науки. – Київ, 2013. – Ч. 2. – С. 26–28.
9. Шевченко О. Центральна адміністрація столових дібр Галицької митрополії під керівництвом о. Т. Войнаровського / О. Шевченко // Наука і життя: сучасні тенденції, інтеграція у світову наукову думку. – Київ, 2013. – Ч. 2. – С. 24–27.

АНОТАЦІЯ

Шевченко О. В. Церковна і громадсько-політична діяльність Тита Войнаровського. – На правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01

– історія України / Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2017.

Дисертація присвячена вивченню церковної та громадсько-політичної діяльності о. Т. Войнаровського. На основі архівних матеріалів, періодики та опублікованих першоджерел і наукових праць вивчено обставини, в яких пройшли дитячі та юнацькі роки священика; розглянуто думки сучасників про його характер та діяльність. Проаналізовано душпастирську працю; висвітлено особливості керування генеральною адміністрацією маєтностей митрополії. З'ясовано роль о. Т. Войнаровського в парцеляції великої земельної власності; охарактеризовано його працю в господарських, кооперативних та фінансових установах. Розглянуто політичну діяльність о. Т. Войнаровського, зокрема, як посла в Австро-Угорській Державній Раді та члена Української національно-демократичної партії; досліджено характер його роботи в українських культурно-освітніх товариствах, а також приклади доброчинності священика.

Ключові слова: о. Т. Войнаровський, греко-католицька церква, Галичина, громадсько-політичне життя, меценатство.

АННОТАЦІЯ

Шевченко О. В. Церковная и общественно-политическая деятельность Тита Войнаровского. – На правах рукописи. Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины / Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2017.

Диссертация посвящена изучению церковной и общественно-политической деятельности о. Т. Войнаровского. На основании архивных материалов, периодических изданий, опубликованных первоисточников и научных работ охарактеризовано его деятельность. В диссертации уделено внимание изучению обстоятельств, в которых прошли детство и юношеские годы священика. Рассмотрено также оценки его характера и деятельности, сделанные современниками. Осуществлен анализ его священнического служения.

Во время пребывания в с. Кулачковцах Коломыйского деканата, Т. Войнаровский выступил с инициативой сооружения в селе новой деревянной церкви. Он также был назначен ординариаторским комиссаром в делах народных школ Коломыйского деканата. В 1910 г. о. Т. Войнаровской стал каноником греко-католической митрополичей капитулы.

Как генеральный администратор митрополических имений он пытался увеличить прибыли от церковных владений, благодаря чему владыка Андрей Шептицкий имел возможность заниматься меценатством. В частности, во время пребывания о. Т. Войнаровского на этом посту церковь приобрела несколько новых земельных участков.

Выяснено участие о. Т. Войнаровского в парцеляции большой земельной собственности, приобретении больших земельных площадей, и разделении их на мелкие участки с последующей продажей крестьянам. Так как последние не имели возможности одним взносом заплатить цену покупки, он способствовал выдачи банками им кредитов под небольшие проценты.

Т. Войнаровский также брал активное участие в деятельности хозяйственных, кооперативных и финансовых учреждений; был председателем общества “Сильский господар” и сооснователем Земельного ипотечного банка.

В диссертации рассмотрено политическую деятельность о. Т. Войнаровского, в частности, как посла в Австро-Венгерском Государственном Совете, а также члена Украинской национально-демократической партии.

Активное участие о. Т. Войнаровский принимал в работе украинских культурно-просветительных обществ, а также сам занимался меценатством.

Ключевые слова: о. Т. Войнаровский, греко-католическая церковь, Галичина, общественно-политическая жизнь, меценатство.

SUMMARY

Shevchenko O.V. Ecclesiastical and socio-political activities of Tyt Voinarovskiy – By the right of manuscript. Thesis for obtaining a Candidate degree in Historical Sciences. Speciality 07.00.01 – History of Ukraine / Lviv National University of Ivan Franko.– Lviv, 2017.

This thesis is dedicated to the investigation of ecclesiastical and socio-political activities of Fr. Tyt Voinarovskiy. Based on archival materials, periodicals as well as published primary sources and scholarly works, it studies the circumstances of the priest's childhood and youth; considers the views of his contemporaries on the character and activities of the priest. The thesis analyses his pastoral work and covers his work as the general administrator of the metropolitan estates. It ascertains the role of Fr. T. Voinarovskiy in parceling the large landed property and characterizes his work in economic, cooperative and financial institutions. This thesis also

explores political activities of Fr. T. Voinarovskiy, namely his being an ambassador to Austro-Hungarian State Council and a member of Ukrainian National Democratic Party. Moreover, it investigates the nature of his work in Ukrainian cultural and educational societies as well as charitable activities of the priest.

Key words: Fr. T. Voinarovskiy, Greek Catholic Church, Galychyna, socio-political life, philanthropy.